



CRNA GORA  
ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

# **OPŠTA GIMNAZIJA**

Predmetni program  
**FILOZOFIJA**

IV razred

Podgorica

2020.

## SADRŽAJ

A. NAZIV PREDMETA.....	3
B. ODREĐENJE PREDMETA.....	3
C. CILJEVI PREDMETA.....	4
D. POVEZANOST SA DRUGIM PREDMETIMA I MEĐUPREDMETNIM TEMAMA.....	4
E. OBRAZOVNO-VASPITNI ISHODI PREDMETA .....	5
IV razred .....	5
F. DIDAKTIČKE PREPORUKE ZA REALIZACIJU PREDMETA .....	9
G. PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA DJECI SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA I NADARENIM UČENICIMA .....	12
H. VREDNOVANJE OBRAZOVNO-VASPITNIH ISHODA .....	12
I. USLOVI ZA REALIZACIJU PREDMETA .....	14

## A. NAZIV PREDMETA

### FILOZOFIJA

## B. ODREĐENJE PREDMETA

Pitanje: *Što je filozofija?* i samo je filozofsko. Filozofija je u svojoj suštini način upitnosti, ona sadrži otvorenost prema problemu i nema odgovora koji ne upućuje na nova pitanja.

Od samih početaka evropska filozofija problematizuje pitanja o temeljima svijeta, ljudskog saznanja i djelovanja. S jedne strane, filozofija nema neki čvrsto utvrđen predmet koji bi pripadao samo njoj, razlikujući je tako od drugih nauka; stoga ona polazi od prethodno datog znanja svakodnevnog svijeta života, religije i svih nauka i umjetnosti. S tim u vezi je i činjenica da su se tokom istorije mišljenja iz filozofije izdvojile mnoge nauke, ali tako da i dalje unutar njih opstaju filozofski problemi. S druge strane, filozofija je vremenom od sebe same izgradila sopstvenu predmetnost, koja je nezaobilazna ne samo kao dio opšte obrazovanosti već i kao dio same stvarnosti, ponajprije duhovne. Otuda filozofija pretenduje da pretpostavke svih znanja sintetizuje i generalizuje do jednog sveobuhvatnog i utemeljujućeg Znanja, koje kao takvo postaje predmet filozofske refleksije.

Saopštavanje filozofskih sadržaja u nastavi jeste praksa same filozofije. Da bi bila uvođenje u filozofski način mišljenja, nastava Filozofije, kao i filozofija sama, mora biti traganje za smislom, ona treba biti dijaloški napor razvijanja samostalnog i kritičkog mišljenja učenika/učenica<sup>1</sup>, a ne samo davanje gotovih odgovora. Smisao nastave Filozofije nije samo u tome da učenik stekne doksografsko znanje već da ga uvede u misaoni odnos prema svijetu i podstakne razvoj njegovih umnih sposobnosti.

### a) Položaj, priroda i namjena predmeta

Predmet Filozofija, za koji je napisan ovaj program, izučava se u IV razredu gimnazije sa 2 časa sedmično.

### b) Broj časova i oblici nastave

Za realizaciju programa predviđena su 2 časa sedmično (66 časova tokom nastavne godine). Orijentaciono 56 časova (85% od ukupnog vremena) predviđeno je za realizaciju obaveznih ishoda programa i 10 časova (15% od ukupnog vremena) za realizaciju ishoda koji se planiraju u školi.

Razred	Sedmični broj časova	Ukupni broj časova	Obavezni dio (80–85%)	Otvoreni dio (15 do 20%)	Teorijska nastava (TN)	Vježbe i ostali vidovi
IV	2	66	56	10	32	34

Časovi opredijeljeni za teorijsku nastavu planirani su za realizaciju novih sadržaja, dok se ostali vidovi nastave odnose na časove koje su posvećeni drugim oblicima i aktivnostima učenika: utvrđivanje, ponavljanje, vježbanje, provjeravanje i sistematizacija nastavnog gradiva, organizovanje diskusija, analize, prezentacije, rješavanje problema, eseji, rad na izvornim filozofskim tekstovima, (samo)ocjenjivanje i sl.

---

<sup>1</sup>U daljem tekstu **učenik**. Shodno tome, svi izrazi koji se u ovom Programu koriste za fizička lica u muškom rodu, obuhvataju iste izraze u ženskom rodu.

Obavezni dio programa (*teorijska nastava*) odnosi se na broj časova za koji definišu ishodi u ovom programu.

### **C. CILJEVI PREDMETA**

Učenici treba da:

- upoznaju tokove filozofskog mišljenja,
- promišljaju i povezuju različita iskustva (nauke, umjetnosti, religije),
- razviju duhovnu orijentaciju u savremenom svijetu,
- razviju sposobnost kritičkog mišljenja i prosuđivanja o temeljnim pitanjima svijeta, prirode i čovjekovog saznanja i djelovanja,
- razviju duhovnu samostalnost i otvorenost za druga stanovišta,
- razviju sposobnost za izgradnju i iznošenje sopstvenog mišljenja,
- razviju sposobnost za otklanjanje predrasuda i vođenje tolerantnog i racionalno-argumentovanog dijaloga,
- razviju komunikativne sposobnosti i konstituišu odgovornost za Drugog (za ličnost i zajednicu),
- primjenjuju osnovne filozofske pojmove na čovjeka, društvo, prirodu i ukupnu duhovnost,
- razviju sposobnost procjenjivanja uspješnosti svoga rada i rada drugih učenika,
- razviju samopouzdanje i svijest o ličnoj i zajedničkoj odgovornosti,
- razviju sposobnost za samoispitivanje i integraciju u zajednicu.

### **D. POVEZANOST SA DRUGIM PREDMETIMA I MEĐUPREDMETNIM TEMAMA**

Međusobna povezanost predmeta Filozofija sa drugim predmetima i međupredmetnim temama opredijeljena je i omogućena odnosom između filozofije i posebnih nauka. Budući da su se tokom istorije mišljenja iz filozofije izdvojile posebne nauke, svjedoči o upućenosti filozofije na rezultate posebnih nauka, kao i o njihovim međusobnim uticajima i povezanosti. Dok filozofija ispituje stvarnost kao cjelinu, posebne nauke za svoj predmet istraživanja imaju ograničenu sferu bića (biološka, fizička, društvena, psihička stvarnosti sl.), kao i posebne metode koje tom predmetu odgovaraju. Filozofija je, dakle, pretpostavka posebnih nauka i istovremeno polje njihovog susretanja kojemu je imanentno prožimanje sa samom filozofijom.

Polazeći od sposobnosti koje pretpostavljaju i razvijaju pojedini nastavni predmeti, kao i od komplemenatnosti programskih sadržaja i ciljeva nastave samih predmeta, izdvajamo Logiku, Etiku, Psihologiju, Sociologiju, nastavu jezika i književnosti, Istoriju, Matematiku. Riječ je, dakle, o nastavnim predmetima koji su najuže povezani sa Filozofijom, ne sporeći pritom povezanost i višestrukost uzajamnih uticaja sa nastavom ostalih predmeta i oblasti znanja.

Pored doprinosa u ostvarivanju ciljeva bliskih predmeta, sadržaji Filozofije treba da doprinesu uspješnijoj realizaciji međupredmetnih tema, među kojima, posebno *Zdravstveno obrazovanje i vaspitanje i Građansko obrazovanje i vaspitanje*.

## E. OBRAZOVNO-VASPITNI ISHODI PREDMETA

### IV razred

#### Obrazovno-vaspitni ishod 1

Na kraju učenja učenik će moći da navede osnovna određenja filozofije, osnovna filozofska pitanja, osnovne filozofske discipline i epohe u razvoju filozofskog mišljenja.

#### Ishodi učenja

*Tokom učenja učenik će moći da:*

- a) nabroji osnovna određenja filozofije,
- a) prepozna filozofska pitanja,
- a) razlikuje osnovne filozofske discipline,
- a) nabroji filozofske epohe u razvoju filozofskog mišljenja,
- b) objasni značenje osnovnih polja i problema filozofskog istraživanja,
- b) objasni izvore filozofskog mišljenja (čuđenje, sumnja, smisao),
- b) pravilno upotrebljava osnovne filozofske kategorije (teorija, praksis, poesis, mudrost, saznanje, svijet, svijest, znanje, itd.),
- c) objasni odnos filozofije (i njene istorije) i drugih oblika znanja i djelovanja,
- c) vrednuje perspektivnost i upotrebljivost filozofije u modernom svijetu i životu<sup>2</sup>.

#### Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

##### a) Sadržaji/pojmovi:

filozofska upitnost, ime i pojam filozofije, izvori filozofiranja (čuđenje, sumnja, smisao), osnovna polja i problemi filozofskog istraživanja, filozofske discipline, osnovni filozofski pojmovi (jezik filozofije), filozofija i drugi oblici znanja i djelovanja (nauka, umjetnost, religija), filozofija i njena istorija, perspektive filozofije u modernom svijetu

##### b) Aktivnosti učenja

Učenici:

- slušaju izlaganje o osnovnim određenjima filozofije, filozofskim pojmovima, pitanjima i disciplinama,
- bilježe bitne sadržaje (osnovna struktura izlaganja),
- ponavljaju date sadržaje i aktivno slušaju sagovornika,
- razlikuju etimološko i esencijalno značenje pojma filozofija,
- objašnjavaju razliku između etimologije termina i sadržaja pojma filozofija,
- objašnjavaju razliku između sadržaja i obima pojma,
- diferenciraju i objašnjavaju osnovne filozofske pojmove i najvažnije filozofske discipline,
- samostalno formulišu filozofska pitanja,
- iznose sopstveno mišljenje o izvorima filozofiranja,
- upotrebljavaju filozofske termine i primjenjuju usvojene pojmove na konkretne situacije,
- razlikuju filozofske epohe u razvoju filozofskog mišljenja,
- obrazlažu specifičnost filozofije i njene istorije u odnosu na druge oblike znanja i djelovanja,
- čitaju izvorni tekst (uočavaju bitne elemente datog teksta, izdvajaju nejasne i nepoznate riječi, analiziraju osnovne pojmove),
- argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje,
- izvode zaključke o značaju filozofije u modernom svijetu.

<sup>2</sup>Oznake (a, b, c) odnose se na ishode za:

- a) osnovni nivo znanja,
- b) srednji nivo znanja (uključujući a),
- c) viši nivo znanja (podrazumijeva a i b).

**c) Broj časova realizacije (okvirno): 10**

**Obrazovno-vaspitni ishod 2**

**Na kraju učenja učenik će moći da objasni značenje ontologije i temeljnih ontoloških pojmova u korelaciji sa učenjima filozofa relevantnih za ontologiju.**

**Ishodi učenja**

*Tokom učenja učenik će moći da:*

- a) odredi pojam *ontologije*,
- a) nabroji osnovne ontološke pojmove (bivstvovanje–bivstvjuće; jedno–mnoštvo; suština–pojava),
- a) navede filozofe relevantne za ontologiju (Heraklit, Platon, Aristotel, Dekart, Kant, Hegel, Niče, Hajdeger),
- b) objasni značenje osnovnih ontoloških pojmova,
- b) objasni osnovne ontološke ideje (*kosmos, kretanje, Jedno*),
- b) obrazloži problemske sklopove (*Platonova teorija ideja, Aristotelova metafizika, apsolutni idealizacija, kritika metafizike*),
- c) interpretira jedan segment izvornog teksta (po izboru),
- c) primijeni ontološke pojmove na konkretne situacije iz svakodnevnog života,
- c) prezentuje jedan moderni ontološki koncept, ontološki problem ili teoriju.

**Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda**

**a) Sadržaji/pojmovi:**

**a) pojmovi:** ontologija, metafizika, bivstvovanje, bivstvjuće, jedno- mnoštvo, suština – pojava, objektivizam – subjektivizam, klasična i moderna metafizika, kritika metafizike

**b) Autori/filozofi koji će se izučavati:**

- Parmenid – Heraklit (postavljanje pitanja o bivstvu)
- Platon – Aristotel (teorija ideja, metafizika)
- Plotin– Akvinski (problem „Jednog”; božje postojanje)
- Dekart - Spinoza – Lajbnic (subjekt, supstancija)
- Kant (kritika metafizike)
- Hegel (apsolutni idealizam)
- Niče (voluntarizam)
- Kjerkegor (filozofija egzistencije)
- Hajdeger (fundamentalna ontologija)
- Sartr (bivstvo i ništa)

**c) problemski sklopovi**

problem kosmosa i kretanja; Platonova teorija ideja, Aristotelova metafizika, Jedno i emanacija; metafizika subjekta, apsolutni idealizam; kritika metafizike; filozofija egzistencije; fundamentalna ontologija i egzistencijalna analitika bivstvovanja; bivstvovanje i ništa.

**b) Aktivnosti učenja**

Učenici:

- slušaju izlaganje datog filozofskog sadržaja (odredba ontologije, ontološki pojmovi, problemi i teorije; autorska rješenja)
- bilježe bitne sadržaje (osnovna struktura izlaganja),
- diferenciraju ključna ontološka pitanja preko osnovnih filozofskih autora i njihovih teorija,
- ponavljaju date sadržaje i aktivno slušaju sagovornika,
- razlikuju temeljne ontološke kategorije,
- konstruišu filozofske probleme i pitanja,
- pronalaze rješenja iz horizonta različitih filozofskih orijentacija,

- upoređuju osnovna stanovišta klasične i moderne metafizike,
- objašnjavaju šire problemske kontekste i ontološke koncepte,
- sintetišu date sadržajne cjeline,
- navode konkretne primjere,
- izvode zaključke na konkretnim situacijama iz realnog života,
- argumentovano diskutuju o datom ontološkom problemu,
- kreiraju tolerantan i zasnovan dijalog,
- čitaju izvorni tekst (analiziraju osnovne pojmove, interpretiraju filozofske probleme),
- uočavaju odnose između ontoloških pojmova i filozofskih teorija,
- provjeravaju validnost svojih stavova,
- iznose sopstvena zapažanja, asocijacije, razumijevanja,
- povezuju nove sadržaje sa prethodnim znanjem i iskustvom,
- pišu kraće eseje o zadatom ontološkom problemu ili teoriji,
- pismeno rješavaju zadatke,
- analiziraju pogrešne odgovore,
- samostalno formulišu pitanja,
- valorizuju kritiku metafizike u savremenom svijetu.

**c) Broj časova realizacije (okvirno): 15**

### **Obrazovno-vaspitni ishod 3**

**Na kraju učenja učenik će moći da objasni značenje gnoseologije, osnovnih gnoseoloških pojmova i saznanje teorije filozofa relevantnih za gnoseologiju.**

#### **Ishodi učenja**

*Tokom učenja učenik će moći da:*

- a) definiše pojam *gnoseologije*,
- a) nabroji osnovne gnoseološke pojmove: znanje, istina, nauka, metoda,
- a) navede filozofe relevantne za gnoseologiju (Platon, Aristotel, Dekart, Lok, Kant),
- a) razlikuje: mnjenje – znanje, razum – čulnost, neposredno – posredno saznanje,
- a) identifikuje osnovne strukturne elemente saznanja,
- b) objasni značenje osnovnih gnoseoloških pojmova,
- b) obrazloži odnos između osnovnih strukturnih elemenata saznanja,
- b) razlikuje metode i methodske tehnike teorije saznanja,
- c) primijeni gnoseološke pojmove na konkretne primjere,
- c) interpretira jedan segment izvornog teksta (po izboru),
- c) primijeni gnoseološka znanja na vlastito iskustvo.

#### **Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda**

##### **a) Sadržaji/pojmovi:**

**a) pojmovi:** mnjenje, znanje, nauka, sumnja, istina, iskustvo, razum i um, neposredno i posredno saznanje, empirizam i racionalizam, a priori i a posteriori, objektivno i subjektivno, relativno i apsolutno, indukcija i dedukcija, analiza i sinteza, apstrakcija i generalizacija

##### **b) Autori/filozofi koji će se izučavati:**

- Protagora (relativnost saznanja)
- Platon - Aristotel (sistem znanja)
- Dekart, Spinoza, Lajbnic (racionalistički koncept saznanja)
- Bekon, Hobs, Lok, Barkli, Hjum (empiristički koncept saznanja)
- Kant (kritika saznanja)

**c) Osnovni problemi:** osnovni strukturni elementi saznanja i odnosi među tim elementima; osnovne metode i methodske tehnike teorije saznanja; osnovni problemi gnoseologije; osnovne gnoseološke teorije; subjekt i objekt saznanja; pojam istine i teorija o istini

**b) Aktivnosti učenja**

Učenici:

- slušaju izlaganje o osnovnim pojmovima saznanja, sadržaju i obimu njihovog važenja,
- bilježe relevantne sadržaje (osnovna struktura izlaganja),
- diferenciraju ključne gnoseološke pojmove preko relevantnih filozofa i njihovih saznajnih teorija,
- vježbaju logičko zaključivanje,
- analiziraju osnovna pitanja saznanja,
- čitaju i tumače izvorni tekst,
- uočavaju smisao značenja osnovnih teorijsko-saznajnih pojmova,
- prepoznaju saznajne probleme u nauci i praksi,
- uočavaju odnos između gnoseoloških pojmova i filozofskih teorija,
- povezuju gnoseološke pojmove sa relevantnim konceptima saznanja i saznajnim teorijama,
- argumentovano diskutuju o datom gnoseološkom problemu,
- povezuju nove sadržaje sa prethodnim znanjem i iskustvom i sa srodnim sadržajima iz drugih nastavnih predmeta,
- samostalno formulišu pitanja,
- pismeno rješavaju određene gnoseološke zadatke,
- provjeravaju tačnost odgovora,
- analiziraju pogrešne odgovore.

**c) Broj časova realizacije(okvirno): 15**

**Obrazovno-vaspitni ishod 4**

**Na kraju učenja učenik će moći da navede osnovna značenja praktičke filozofije (antropologije, etike, aksiologije) i osnovne pojmove praktičke filozofije poveže sa učenjima relevantnih filozofa.**

**Ishodi učenja**

*Tokom učenja učenik će moći da:*

- a) navede osnovna značenja praktičke filozofije (antropologije, etike, aksiologije),
- a) nabrojite temeljne pojmove praktičke filozofije (čovjek, zajednica, ličnost, moral, dobro, sloboda, odgovornost, vrijednost),
- a) prepozna filozofe relevantne za antropologiju, etiku i aksiologiju (Sokrat, Aristotel, Mil, Kant, Levinas),
- b) objasni značenje osnovnih pojmova praktičke filozofije,
- b) diferencira problemska polja morala, prava, politike, umjetnosti,
- b) obrazloži jednu etičku teoriju (po izboru),
- b) navede primjere iz neposrednog života,
- c) kritički prosudi etičke primjere iz sopstvenog života,
- c) interpretira jedan segment izvornog teksta (po izboru),
- c) verifikuje validnost sopstvenih stavova,
- c) vrednuje pravno-politički poredak i institucije civilnog društva,
- c) prezentuje jedan problem ili teoriju iz oblasti praktičke filozofije.

**Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda**

**a) Sadržaji/pojmovi**

**a) pojmovi:** čovjek i zajednica, etika i moral, dobro i vrlina, ličnost, sloboda, odgovornost, dužnost i zadovoljstvo, vrijednost i vrednovanje



**b) Autori/filozofi koji će se izučavati:**

- Aristotel (etika i politika)
- Mil (sreća i zadovoljstvo)
- Kant (dužnost)
- Niče (kritika morala)
- Sartr (sloboda)
- Levinas (odgovornost - Drugi)

**c) Osnovni problemski sklopovi:** čovjek i njegovo djelovanje, odnos vrijednosti i stvarnosti, etika imoral – različite teorije morala, autonomija i heteronomija – Ja, Drugi, odgovornost, etika, pravo, politika

**b) Aktivnosti učenja**

Učenici:

- slušaju izlaganje o osnovnim antropološkim, etičkim i aksiološkim pojmovima,
- bilježe suštinu relevantnih sadržaja izlaganja,
- identifikuju reprezentativne filozofske probleme i autore u oblasti antropologije, etike, aksiologije,
- analiziraju osnovne pojmove različitih oblasti praktičke filozofije,
- argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje,
- čitaju i tumače izvorni tekst,
- uočavaju i interpretiraju osnovne antropološke, etičke i aksiološke problem,
- otkrivaju mogućnosti novih interpretacija,
- iznose sopstvena zapažanja o odnosu između teorijskih modela i prakse,
- samostalno formulišu pitanja,
- određuju polje važenja i primjene datog problema,
- razrješavaju etičke dileme na primjerima iz neposrednog života,
- verifikuju validnost sopstvenih stavova,
- povezuju nove sadržaje sa prethodnim znanjem i iskustvom, kao i sa srodnim sadržajima iz drugih nastavnih predmeta,
- pišu kraće eseje o zadatom problemu ili teoriji iz oblasti praktičke filozofije,
- pismeno interpretiraju pročitane filozofske tekstove,
- kritički vrednuju pravno-politički poredak i institucije civilnog društva.

**c) Broj časova realizacije(okvirno): 15**

## F. DIDAKTIČKE PREPORUKE ZA REALIZACIJU PREDMETA

### 1. Polazišta za nastavu

Nastavnik je u ostvarivanju ciljeva predmeta samostalan i istovremeno dužan da na što efikasniji način doprinese uspješnoj realizaciji planiranih obrazovno-vaspitnih ishoda, odnosno ishoda učenja. Nastava Filozofije treba da podstiče kod učenika samostalnost mišljenja, mogućnost razumijevanja temelja stvarnosti, saznanja i ljudskoga djelovanja. Filozofska refleksija podstiče i omogućava samorazumijevanje i orijentaciju u svijetu, što se u velikoj mjeri postiže povezivanjem nastave sa životom, prethodnim znanjima i iskustvom samih učenika. Učenike treba osposobljavati za kritičko mišljenje i prosuđivanje, upućivati ih da razumiju probleme savremenosti i preuzmu odgovornost za vlastito djelovanje.

U filozofiji ne postoji neki svevažeci i nepromjenljivi kanon pitanja i odgovora. No, postoji sistematičnost (to nije nužno i sistem) i disciplinovanost filozofskih znanja i filozofskih pitanja. Iz studiranja filozofskih problema u istoriji i savremenosti jasno je da sebe i svijet razumijevamo uvijek iz tradicije utisnute u naše mišljenje, koju stoga moramo i čuvati i kritički reflektovati. Tako su istorijska i sistematska dimenzija filozofije uvijek isprepletane, pa i nastava Filozofije mora uvažiti i istorijski i problemsko-sistematski aspekt.

## *2. Sposobnosti koje Filozofija podstiče i razvija*

Filozofija traži i razvija problemsku svijest, duhovnu samostalnost, otvorenost za druga stanovišta i misaone postavke i spremnost na razmišljanje i dijalog bez predrasuda.

Ona potencira misaonu i jezičku jasnost, tj. sposobnost da se jasno i diferencirano misli kroz pojmovnu analizu i sintezu, razmišljanje bez predrasuda i odmjerenu argumentaciju.

Ona upućuje na razumijevanje teksta, tj. razvija sposobnost za interpretaciju (razumijevanje i tumačenje), sposobnost za analizu i sintezu, što omogućava formulisanje sopstvenoga mišljenja i njegovu argumentaciju. Pritom, poseban značaj pripada pojmovno jasnom formulisanju misli i njihovih značenja.

Filozofija podstiče samostalnost, tj. interesovanje da se na temelju sopstvenih pitanja autonomno traga za informacijama i znanjima, koristeći se izvornom literaturom i drugim instrumentima saznanja.

Ona razvija sposobnost izražavanja, tj. koncentrisanog praćenja predavanja s apstraktnim misaonim tokom i istovremeno shvatanje kompleksnih veza i kritičko prosuđivanje. Takođe je važna sposobnost vladanja kulturom usmenoga i pismenoga izražavanja.

## *3. Izvođenje nastave*

Uopšte, u metodskom smislu, nastavu Filozofije treba izlagati jasno, razumljivo i ekonomično.

Nastavnik može imati interpretativno stanovište, ali treba da vodi računa o pristupačnosti, postepenosti, preglednosti i podsticajnosti svojih izlaganja za samostalno učeničko promišljanje. Za tu svrhu najbolje je kombinovati istorijski prikaz slijeda mišljenja s izlaganjem problemskih sinopsisa u razumijevanju pojedinih teorija i oblasti. Tako se može očekivati da nas filozofija ne samo uči nekom spoljašnjem znanju, već da nas na unutrašnji način osposobljava za izgradnju vlastitoga stava i sopstvenoga mišljenja.

Nastavni program je otvoren i dat je orijentaciono bez detaljne operacionalizacije. Program je strukturisan kroz sljedeće komplekse:

### **Uvođenje u filozofiju/Što je filozofija? Ontološko traganje za bivstvovanjem/Što jeste ono „prvo“? Teorija saznanja/Što mogu znati? i Praktička filozofija/Što treba da činim(o)?**

Polazeći od datih ciljeva predmeta, obrazovno-vaspitnih ishoda (1-4) i ishoda učenja, nastavnik osmišljava godišnji plan rada, potom operativne planove i, na kraju, ishodeučjenja na nivou konkretne nastavne jedinice u skladu sa ishodima propisanim Programom.

Uvod u Filozofiju treba početi upoznavanjem učenika s pojmom filozofije, izvorima filozofiranja, osnovnim poljima filozofskoga istraživanja, ključnim filozofskim pitanjima, filozofskom sistematikom uopšte i odnosom filozofije prema drugim oblicima znanja i djelovanja. U ovome poglavlju učenici treba da shvate prirodu filozofije kao posebnoga stava prema svijetu, iz čega proizilaze vrijednost i značenje osnovnih sadržaja u filozofskoj teoriji.

U obrađivanju kompleksa vezanih za problematiku ontologije, teorije saznanja i praktičke filozofije nastavni program predviđa tri načina realizacije (pojmovni, autorski i problemski). Nastavnik ima mogućnost da pronalazi vlastiti metodski postupak pri opredjeljivanju za one probleme, autore i pojmove koje smatra suštinskim za razumijevanje određene teme i ostvarivanje datih ishoda učenja.

U obrađivanju tema vezanih za antičku filozofiju i ranu patristiku potrebno je insistirati na filozofskoj terminologiji, problemu početka filozofije – na koji se način filozofija rađa, korpusu grčke filozofije, novoplatonizmu i recepciji helenske filozofije u hrišćanstvu, odnosno sporu helenizma i hrišćanstva.

Što se tiče srednjovjekovne filozofije, naročito se treba zadržati na problemu univerzalija–centralnome problemu zapadne sholastike, i na osnovnim momentima vizantijske duhovnosti.

U obradi novovjekovne filozofije treba naglasiti značaj Dekartovog „kopernikanskog obrta“ i modernoga preporoda nauke. Takođe je potrebno elaborirati i kritički prosuditi osnovne ideje renesanse, racionalizma, empirizma, prosvjetiteljstva, francuskoga materijalizma. Posebnu pažnju treba posvetiti razumijevanju njemačke klasične filozofije, naročito Kantove i Hegelove teorijske pozicije koje plodno dovršavaju jednu epohu u mišljenju. U ovome kontekstu valja razumjeti i posthegelovske filozofske teorije koje kritički razvijaju probleme prakse, istorije, slobode i čovjeka.

U obradi savremene filozofije treba sveobuhvatno prikazati temeljna filozofska strujanja kroz učenje njihovih najznačajnijih predstavnika. U ovome segmentu treba što više koristiti izvorne tekstove savremenih filozofa, problematizovati ih i obrađivati kroz dijalog i filozofsku raspravu u kojoj će učenici naučiti da se u vlastitome promišljanju koriste filozofskim tekstom i teorijskom argumentacijom.

#### *4. Nastavne metode i oblici rada*

Nastavnik pri izboru nastavnih metoda i oblika rada treba da se opredijeli za one koje će što efikasnije podsticati aktivno učešće učenika i istovremeno omogućiti ostvarivanje ciljeva predmeta, ishoda učenja i programskih zahtjeva. To se može cjelishodno ostvariti adekvatnim izborom i umješnom primjenom različitih metoda nastave/učenja i metodskih postupaka koji se kombinuju u zavisnosti od planiranoga tipa i cilja časa, oblika rada i prirode programskih sadržaja.

Izbor i primjena nastavnih metoda spadaju u područje nastavnikovog stvaralaštva. Učenike treba motivisati na misaonu aktivnost u toku samoga časa i na učenje s razumijevanjem, uz uvažavanje didaktičkih principa (naučnosti, učeničke aktivnosti, prilagođenosti nastave uzrastu učenika, individualizacije nastavnog rada, sistematičnosti i postupnosti, očiglednosti, povezanosti teorije i prakse, trajnosti znanja, ekonomičnosti i vaspitno-obrazovne efikasnosti). To svakako podrazumijeva individualizovani pristup učenicima, upoznavanje njihovog prethodnog znanja, interesovanja i sposobnosti.

Pored značaja koje metode usmenoga izlaganja i razgovora imaju u nastavi Filozofije, ukazujemo i na značaj diskusije kao oblika filozofskoga dijaloga, skandalona, primjenu izvornoga teksta i metodu pisanih radova. Primjena aktivnih i interaktivnih metoda nastave/učenja predstavlja takođe jedan od najefikasnijih načina koji podstiče učenje s razumijevanjem, misaono aktiviranje, razvijanje kulture komunikacije i intelektualno osamostaljivanje učenika.

Kod izbora oblika nastavnoga rada (frontalni, grupni, individualni, rad u parovima) treba imati u vidu da se najbolji rezultati postižu njihovim kombinovanjem koje proizilazi iz zahtjeva za korelacijom nastavnoga procesa.

Za uspješnije i obuhvatnije realizovanje Programa potrebno je organizovati i više oblika rada: filozofske sekcije, tribine i rasprave, u kojima bi učenici kroz ravnopravan i slobodan dijalog mogli ispoljiti interes i samostalnost za misaonu elaboraciju i istraživanje određene filozofske problematike.

## **G. PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA DJECI SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA I NADARENIM UČENICIMA**

### **a) Prilagođavanje programa djeci sa posebnim obrazovnim potrebama**

*Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama*, Član 12, definiše način prilagođavanja nastave i učenja učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama koji se školuju po Programu uz obezbjeđivanje dodatnih uslova, pomagala i stručne pomoći u gimnazijskom obrazovanju.

U zavisnosti od smetnji i teškoća u razvoju, sposobnosti i potreba učenika, individualni program omogućava mijenjanje, prilagođavanje i individualizaciju metodike kojom se sadržaji realizuju.

Primjer: za učenika bez ostatka vida, škola treba da u saradnji s Resursnim centrom Podgorica obezbijedi udžbenike na Brajevom pismu, elektronske udžbenike, omogući siguran i bezbjedan prostor, bez barijera i sl.

### **b) Prilagođavanje programa nadarenim učenicima**

U skladu sa *Strategijom za razvoj i podršku darovitim učenicima (2015-2019)*, a u cilju podsticanja razvoja darovitih učenika kroz redovnu nastavu, sadržaje programa trebalo bi prilagođavati sposobnostima i interesovanjima darovitih učenika. Aktivnosti učenja se prilagođavaju pomjeranjem naglaska na više nivoe kognitivne obrade sadržaja, odnosno prema rješavanju problema, kreativnom i kritičkom mišljenju. Sadržaji tih aktivnosti obuhvatali bi izabrane sadržaje iz redovne nastave (koji bi se izučavali kompleksnije i na višim kognitivnim nivoima) i nove sadržaje kojim bi se proširivala i produbljivala znanja stečena u redovnoj nastavi. Uvažavanjem principa individualizacije nastavnog rada i primjenom diferencirane nastave omogućilo bi se darovitim učenicima da u redovnoj nastavi napreduju u skladu sa individualnim potrebama i mogućnostima.

Za učenike koji pokazuju veće interesovanje i sklonosti za Filozofiju treba organizovati dodatnu nastavu i vannastavne aktivnosti. Sadržaji se mogu odnositi na probleme iz oblasti estetike, etike, filozofije egzistencije, filozofije kulture, filozofije istorije, filozofije umjetnosti i slično. Od posebnog značaja može biti analiza izvornih filozofskih tekstova, njihovo tumačenje i razumijevanje, aktualizacija određenih filozofskih problema, upoznavanje sa izvornim djelima i mišljenjem pojedinih filozofa i filozofskih orijentacija.

U vannastavnim aktivnostima efikasno se mogu primjenjivati sve metode nastave/učenja kao u redovnoj nastavi, a posebno diskusija, tekst metoda i metoda pisanih radova (izrada referata, analiza, prikaza, oglada, eseja, domaćih zadataka).

## **H. VREDNOVANJE OBRAZOVNO-VASPITNIH ISHODA**

Vrednovanje obrazovno-vaspitnih ishoda predstavlja jedan od najvažnijih, najsuptilnijih i najkompleksnijih zadataka u nastavi Filozofije. Taj zadatak čini jedinstvo sazajnih, pedagoških, psiholoških, etičkih, socioloških, pravnih, administrativnih i drugih aspekata. Vrednovanje sadrži postupke praćenja, mjerenja, ispitivanja, evidentiranja, provjeravanja i ocjenjivanja obrazovno-vaspitnih ishoda, u najkraćem, procjenu napredovanja i ukupnog razvoja učenika.

### a) Elementi praćenja učenika u nastavi

Da bi bio u funkciji ostvarivanja ciljeva predmeta, proces vrednovanja treba da obuhvati ne samo provjeru stepena usvojenosti znanja i razmišljanja programskih sadržaja, već i provjeru sposobnosti učenika za analitičko i sintetičko rasuđivanje i primjenu naučenoga (sposobnost rješavanja problema, kreativno i kritičko mišljenje). U procesu verifikacije i ocjenjivanja stepena ovladanosti problemima, treba uzeti u obzir nivo znanja i poznavanja literature te učešće u diskusiji i postavljanju problema. Polazna osnovna vrednovanja može biti analiza i interpretacija izvornih tekstova, pisanje eseja, oglada, prikaza ili referata o određenoj temi ili problemu. Naravno valja cijeliti sklonost učenika za zauzimanje kritičkog stava i izgradnju vlastitog interpretativnog stanovišta.

U nastavi Filozofije se, po pravilu, ocjenjuju znanja, sposobnosti, vještine, radne navike, zainteresovanost, aktivnosti učenika na času, njihov odnos prema radu u nastavi i ukupnim obavezama u školi (inicijativnost, odgovornost, zalaganje, samokontrola). Predmet ocjenjivanja, saglasno tome, nije samo učenikova marljivost, elokvencija ili talenat, već cjelokupan odnos učenika prema radu i nastavi. Ocjenjivanjem se, dakle, vrednuje rad učenika u cjelini.

### b) Kriterijumi praćenja i ocjenjivanja

Nastavnik je odgovoran za ocjenjivanje i tu je njegova odgovornost nedjeljiva. Ocjena treba da stimulira učenike i podstakne njihovo interesovanje za nastavni predmet. Provjera znanja treba biti u funkciji dolaženja do novih saznanja, da učenike podstiče na samovrednovanje i samostalno napredovanje, što se postiže obrazlaganjem ocjene i upoznavanjem učenika s kriterijumima ocjenjivanja.

Kriterijumi ocjenjivanja znanja<sup>3</sup>

Osnovni nivo	Srednji nivo	Viši nivo
POZNAVANJE ČINJENICA I INFORMACIJA U MANJE-VIŠE IZVORNOM OBLIKU (činjenično znanje, poznavanje i osnovno razumijevanje činjenica, podataka, definicija...)	UTVRĐIVANJE RELACIJA MEĐU ELEMENTIMA ZNANJA – ZAKLJUČIVANJE (analiza, izdvajanje elemenata i utvrđivanje odnosa među njima: poređenje, razlikovanje, povezivanje, klasifikovanje; određivanje uzroka i posljedica)	LIČNI, AUTONOMAN ODNOS UČENIKA PREMA SADRŽAJU KOJI UČI (primjena, analiza i sinteza: vrednovanje i selekcija, opredjeljivanje, primjena u novim okolnostima, u novoj situaciji, transformacija u novi oblik, novu cjelinu i sl.)

Poznavanje kriterijuma na osnovu kojih se može procijeniti uspješnost vlastitog rada i njegovih rezultata podstiče učenike na veće zalaganje i intenzivniji rad. Stvaraju se pretpostavke za razvoj kritičnosti i odgovornosti prema vlastitom radu i učenju. Do izražaja dolazi unutrašnja kontrola i samovrednovanje učenika, a ne samo spoljašnja kontrola nastavnika.

Kada nastavnik učeniku saopšti ocjenu, on ga informiše o uspješnosti datog odgovora i/ili o rezultatima njegove ukupne aktivnosti tokom nastavne godine. Povratnom informacijom nastavnik obavještava

<sup>3</sup>Kriterijumi ocjenjivanja znanja (osnovni, srednji i viši nivo) preuzeti su iz *Uputstva za pisanje programa zasnovanih na ishodima*.

učenika o tome šta je dobro, a šta treba unaprijediti u njegovom načinu učenja. Tako se učenici osposobljavaju za objektivniju procjenu brzine i nivoa sopstvenog napredovanja. Izvjesno je da od načina ocjenjivanja u velikoj mjeri zavisi da li će učenik uzroke uspjeha ili neuspjeha tražiti u sebi ili u spoljašnjim okolnostima.

### **c) Obaveze učenika**

Budući da učenici različitim putevima mogu doći do uspjeha, konačna ocjena obuhvata tok (proces, kontinuitet) angažovanja i ostvarivanje različitih obaveza učenika. U skladu sa elementima praćenja i ocjenjivanja, od učenika se očekuje:

- aktivno učešće u diskusijama i zalaganje na času
- analiza i interpretacija izvornih filozofskih tekstova
- samostalna izrada jednog pismenog zadatka (eseja)
- učešće u timskoj izradi jednog istraživačkog zadatka
- izrada kontrolnih zadataka i testova

### **d) Oblici praćenja i provjeravanja**

Praćenje razvoja i napredovanja učenika u ostvarivanju ciljeva predmeta i realizovanju ishoda učenja obavlja se formativnim (tokom savladavanja programa) i sumativnim ocjenjivanjem (na kraju programskih cjelina). To pretpostavlja kontinuiranu primjenu raznovrsnih oblika provjere znanja (usmeno, pismeno i provjeravanje primjenom testova) što doprinosi objektivnijem vrednovanju ukupnih aktivnosti učenika i potpunijem sagledavanju njihovog napredovanja. U cilju kontinuiranog praćenja rada i provjeravanja znanja učenika trebalo bi koristiti: pismene zadatke (eseje), test (objektivnog ili kombinovanog tipa), istraživačke zadatke, kontrolne zadatke, podsticati učešće učenika u diskusijama na času i prilikom analize i interpretacije izvornih filozofskih tekstova.

## **I. USLOVI ZA REALIZACIJU PREDMETA**

### **a) Resursi za realizaciju predmetnog programa**

Za uspješnu realizaciju Predmetnog programa neophodno je korišćenje tehničko-materijalnih i nastavnih sredstava koji olakšavaju obrazovno-vaspitni rad, podstiču motivaciju i interesovanje učenika i omogućavaju primjenu različitih metoda nastave/učenja i oblika rada. Pored opremanja radnog prostora – učionice, neophodna je opremljenost školske biblioteke obaveznim udžbenicima i priručnicima, hrestomatijama izvornih filozofskih tekstova, enciklopedijama, rječnicima, izvornim djelima filozofa i širom literaturom.

### **b) Profil i stručna sprema nastavnika**

Nastavu Filozofije u gimnaziji može izvoditi lice koje je u toku univerzitetskog obrazovanja (240 ECTS), steklo jedno od sljedećih zvanja: profesor filozofije, diplomirani filozof, profesor filozofije i sociologije.

## LITERATURA

### Udžbenik i priručnik:

- Laušević Savo, Kosović Višnja: FILOZOFIJA, udžbenik za četvrti razred gimnazije, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 2009.
- Laušević Savo, Kosović Višnja: FILOZOFIJA, priručnik za nastavnike, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 2009.

### Hrestomatije izvornih tekstova

- *Filozofska hrestomatija* 1-9, MATICA HRVATSKA, Zagreb, 1978.
- *Nagovor na filozofiju* (hrestomatija I i II), priredio Vidak Marković, Učenička zadruga gimnazije „Svetozar Marković“ Niš, 1996. i 1997.

### Literatura za nastavnike

#### a) Stručna literatura

- Hegel, G. V. F.: *Istorija filozofije* (1, 2, 3), BIGZ, Beograd, 1975.
- Koplston, F.: *Istorija filozofije I (Grčka i Rim) ili (Srednjovjekovna)*, 1991; III (*Kasni srednji vek i renesansna filozofija*), 1994; IV (*Od Dekarta do Lajbnica*), 1995; BIGZ, Beograd
- Koplston, F.: *Filozofija u Rusiji*, BIGZ, Beograd 1992.
- Tatakis, V.: *Istorija vizantijske filozofije*, Društvo filozofa i sociologa Crne Gore, Nikšić, 1996.
- Windelband, W.: *Povijest filozofije I i II*, Naprijed, Zagreb, 1978.

#### c) Metodička literatura

- Gvozdenović, S.: *Metodika nastave filozofije*, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 2011.
- Marinković, J.: *Metodika nastave filozofije*, Školska knjiga, Zagreb, 1983.

**Predmetni program FILOZOFIJA za IV razred opšte gimnazije** uradila je Komisija u sastavu:

Prof. dr Slavka Gvozdenović, predsjednica  
Biljana Vujadinović, članica

U izradi Predmetnog programa korišćen je Predmetni program zasnovan na ciljevima. Pored naših, u izradi Predmetnog programa konsultovani su i predmetni programi iz država u regionu: Republika Slovenija, Republika Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Republika Srbija.

Nacionalni savjet za obrazovanje na sjednici održanoj 24. jula 2020. godine, utvrdio je **Predmetni program FILOZOFIJA za IV razred opšte gimnazije**.